

FIATALKORÚ BÜNELKÖVETŐKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK

A büntetőjogi felelősségre-vonás kritériumai

A Büntető törvénykönyv (Btk.) szerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét már betöltötte, de a 18.-at még nem. A büntetethez tehát a 14. születésnapot követő nap 0 órájától áll be, míg az általános szabályok alkalmazására a 18. születésnapot követő nap 0 órájától van lehetőség.

Abban az esetben, ha a fiatalkorú a bűncselekményt részben gyermekként, részben fiatalkorúként valósította meg, azon részcselekményekért, melyek gyermekkorára esnek, felelősségre nem vonható. Amennyiben a fiatalkorra eső részcselekmények önmagukban elegendőek valamely törvényi tényállás megvalósulásához, ezért már a fiatalkorú felelni fog. Eredmény-bűncselekmények esetén, ha az elkövetési magatartás még gyermekkorra, az eredmény realizálódása már fiatalkorra tevődik, az adott bűncselekményért felelősségre nem vonható.

Ez a logika kicsit módosulva jelenik meg a fiatalkor, illetve a felnőttkor határán. Amennyiben a személy részben fiatalkorúként, részben felnőttként követte el a cselekményt, azért teljes egészben felelni fog az általános rendelkezések szerint azzal, hogy a büntetés kiszabása során részbeni fiatalkori elkövetése enyhítő körülményként értékelendő.

Az adott életkori határokon kívül a büntetőjogi felelősségre-vonás egyéb speciális feltételét a törvény nem határozza meg. Így az alannyá válás általános kritériumain túl - mint a beszámítási képesség és a természetes személyi lét - nincs szükség erkölcsi-értelmi fejlettség avagy belátási képesség meglétére. A garanciális elveknek megfelelően a büntetőjogi beavatkozás alapja a fiatalkorú bűnösen megvalósított büntetendő cselekménye.

Speciális elvek

A fiatalkorúakkal szembeni megközelítésből adódóan a velük szemben alkalmazandó szankció kapcsán a törvény speciális alaptételként jelöli meg, hogy annak elsősorban nem a megtorlás vagy a generális prevenció a célja, hanem az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon. Ebből az elvi tételből az is kiderül, hogy a speciális prevenció alapvető eszköze a fiatalkorúak vonatkozásában a nevelés. Ennek nem csak a büntetés kiszabása során, az adott szankció kiválasztásakor kell előtérbe kerülnie, hanem az egész büntetőeljárást át kell hatnia. Ezt több nemzetközi egyezmény is rögzíti, mint pl. a Gyermekek jogairól szóló 1989. évi ENSZ egyezmény - amelyet hazánk is ratifikált és az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki -, vagy az ENSZ-nek a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó minimum szabályai, az 1985-ös un. "Pekingi szabályok".

További speciális rendelkezésként rögzíti a törvény a szankciók közötti kötelező alkalmazási sorrendet. Ez egyrészt azt jelenti, hogy büntetést fiatalkorúval szemben csak abban az esetben lehet kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető, másrészt, hogy szabadságelvonással járó intézkedés vagy büntetés elrendelésére

akkor kerülhet sor, ha a fentiekben részletezett célok más módon nem érhetőek el. Így például, ha a bíróság mérlegel javítóintézeti nevelés vagy pénzbüntetés között, akkor ez utóbbit kell alkalmaznia.

A fiatalokkal szemben alkalmazható főbb szankciók

A hatályos jogkövetkezmények közül vannak olyanok, amelyek fiatalok elkövetőkre csak meghatározott eltérésekkel alkalmazhatók. Ilyen például a határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés, a közérdekű munka, a pénzbüntetés és a pénzmellékbüntetés, a közügyektől eltiltás, a kitiltás, valamint a próbára bocsátás, a kényszergyógyítás és a pártfogó felügyelet. A többi szankció - például a foglalkozástól vagy járművezetéstől eltiltás vagy a kiutasítás - az általános szabályok alapján rendelhető el. Egyetlen olyan jogkövetkezményt ismerünk, a javítóintézeti nevelést, amely csak fiatalokkal szemben rendelhető el. Azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 20. életévét nem töltötte be -, életfogytig tartó szabadságvesztés nem szabható ki. A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb időtartama bármely bűncselekmény esetében egy hónap. A szabadságvesztés büntetés felső határa egyrészt függ a fiatalok életkorától - itt a 16. életév a választóvonal -, másrészt pedig az adott bűncselekmény büntetési tételeitől. Általános rendelkezés, hogy ha a bűncselekmény öt évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő, akkor - bizonyos törvényi kivételektől eltekintve - a szabadságvesztés leghosszabb időtartama öt év. Így például emberrablás esetén, amelynek büntetési tétele 2-8 évig terjed, fiatalokkal szemben maximum öt év szabható ki. E szabály alól azok a bűncselekmények jelentenek például kivételt, amelyek életfogytig tartó szabadságvesztéssel is fenyegetettek. Ekkor ugyanis - például emberölés vagy terrorcselekmény esetén - a 16. életévét be nem töltött fiatalokra maximum 10, míg a 16. életévét betöltöttre maximum 15 év szabható ki. A szabadságvesztést a fiatalok speciális büntetés-végrehajtási intézeteiben kell foganatosítani, börtön vagy fogház fokozatban.

Az egyéb főbüntetések vonatkozásában ki kell emelni, hogy - tekintettel arra, hogy fiatalok munkavégzésre nem kötelezhető - velük szemben közérdekű munkát csak akkor lehet kiszabni, ha az elkövető az ítélet meghozatalakor a 18. életévét már betöltötte.

A pénzbüntetésre vonatkozó eltérő rendelkezések

Eltérő rendelkezések vonatkoznak a pénzbüntetésre is, annak elkerülése érdekében, hogy a fiatalok családja viselje a bűnelkövetés következményeit. Így pénzbüntetést csak akkor lehet alkalmazni, ha a fiatalnak önálló keresete, jövedelme vagy megfelelő vagyona van. Ennek minősül, ha rendszeres bevételeit saját munkájából vagy tevékenységéből származtatja, attól függetlenül, hogy teljes egészében fedezik-e életfenntartását. Ha azonban a fiatalot alapvetően a szülei vagy nagyszülei tartják el, a tőlük kapott támogatás semmiképpen nem szolgálhat alapul a főbüntetés igénybe vételéhez. Ezen elkövetői csoport vonatkozásában nyomatékos követelmény a szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmény minél szélesebb körű alkalmazása, ezért a pénzbüntetést - és a pénzmellékbüntetést is - csak behajthatatlansága esetén lehet szabadságvesztésre átváltoztatni. Ekkor az általános szabályok szerint egy napi tétel pénzbüntetés egy napi fiatalok fogházbüntetésének felel meg.

A mellékbüntetésekre vonatkozó eltérő rendelkezések

A mellékbüntetések körében gyakori közügyektől eltiltás csak abban az esetben alkalmazható, ha a fiatalkorút egy évet meghaladó szabadságvesztésre ítélik.

Speciális rendelkezések vonatkoznak a kitiltásra is. A fiatalkorút abból a helységből, ahol számára megfelelő családi környezetet biztosító családja él, nem lehet kitiltani még akkor sem, ha egyébként az adott helyen tartózkodása a közérdeket veszélyeztetné. A család segítségével látja ugyanis a törvény biztosíthatónak a fiatal társadalomba való visszavezetését. A megfelelő család nem kívánja meg az ideális család szintjét, a gyermek és szülei közötti konfliktusmentes kapcsolatot. A legfontosabb feltétel, hogy segítsék, nyomon kísérjék, kontrollálják a fiatal elítélés utáni visszailleszkedését.

Az intézkedések körében speciális rendelkezés - összhangban a büntetések és intézkedések céljával -, hogy bármely bűncselekmény esetén lehetőség van a próbára bocsátásra. Ilyenkor a próbaidő 1-2 évig terjed; ezt hónapokban kell meghatározni. Ha a próbára bocsátott fiatal a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi vagy a próbaidő előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbaidő alatt avagy ha a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt elítélik, a bíróság a próbára bocsátást megszünteti és javítóintézeti nevelést rendel el vagy büntetést szab ki.

A pártfogó felügyelet célja a fiatal rendszeres figyelemmel kísérése és támogatása, ezért ennél az elkövetői körnél a feltételes elítélés minden formája esetén, a vádemelés elhalasztásakor, a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátáskor, illetve a feltételes szabadságra bocsátáskor is kötelező.

A javítóintézeti nevelés

Fiatalkorúakkal szemben különleges intézkedésként lehetőség van javítóintézeti nevelés elrendelésére, amennyiben a fiatalkorú jövője és eredményes nevelése érdekében szükség van arra, hogy őt az eredeti környezetéből kiemeljék, és intézetben helyezték el. A legrövidebb bent töltendő idő egy év, a maximum három év. Ha azonban az illető időközben a 19. életévét betölti, a javítóintézetből el kell bocsátani. Egy év eltelte után - egyéb feltételek fennállta esetén - a fiatalkorú ideiglenesen elbocsátható. Ilyenkor vele szemben pártfogó felügyeletet rendelnek el így kötelező a felügyeleti szabályok betartására. Ha ennek ellenére, az elbocsátás alatt bűncselekményt követ el, amely miatt szabadságelvonó szankciót - például szabadságvesztést vagy javítóintézeti nevelést - rendelnek el, az ideiglenes elbocsátást meg kell szüntetni.